

Левенець А.Є., старший викладач
кафедри практичної психології
Інституту кримінально-виконавчої
служби (м. Київ), кандидат
психологічних наук

Умови становлення професійно-психологічної стійкості майбутніх пенітенціаристів у ВНЗ

Діяльність працівників пенітенціарних закладів відноситься до стресогених, оскільки вони знаходяться у постійній взаємодії із засудженими, піддаються ризику як психологічному (психологічні травми, психологічна дестабілізація особистості під впливом стресів та емоційно-психологічних перевантажень, морально-психологічна деформація та ін.), так і фізичному (загроза для життя та здоров'я персоналу). Щорічно Державною пенітенціарною службою України фіксується значна кількість випадків проявів агресії та ауто агресії засудженими, демонстрації непокори адміністрації, масові заворушення, захоплення заручників, напад на громадян та співробітників служби, нанесення шкоди оточуючим та ін., що впливає на психологічний стан пенітенціаристів та відображується у результативності їх діяльності.

Аналіз професійної діяльності працівників правоохоронних органів та пенітенціарної системи засвідчує, що ефективність виконання службових обов'язків в значеній мірі пов'язана із ступенем їх загальної професійної та спеціальної підготовки, психолого-педагогічної компетентності й пов'язана з розвитком й формуванням важливих професійно-психологічних якостей (Деркач А.А., 2007), зокрема

професійно-психологічної стійкості, процес якого починається у ВНЗ на етапі професійного становлення.

В процесі професійного становлення безперервно здійснюється процес професійного та особистісного самовизначення як самостійне та усвідомлене знаходження смислів у професії та життєдіяльності. Самовизначення є самодетермінуючим процесом (С.Л. Рубінштейн), що припускає активність суб'єкта діяльності, його реальні дії, що створює необхідні внутрішні умови для розвитку особистості, професійної придатності та подальшого самовизначення.

Психологічна підготовка є системою спеціально організованих впливів, спрямованих на розвиток індивідуально-психологічних якостей курсантів - майбутніх пенітенціаристів, адекватних умовам професійної діяльності. Організація психологічної підготовки курсантів у ВНЗ спрямована на забезпечення більш повної відповідності індивідуально-особистісних характеристик курсантів та вимог професійної діяльності пенітенціарного працівника.

Психологічна підготовка сприяє збереженню та підвищенню стійкості, ефективності та надійності професійної діяльності, здатності використовувати отримані знання, вміння та навички у будь-яких ситуаціях. Науковці по-різному визначають спрямованість психологічної підготовки майбутнього фахівця, найчастіше психологічну підготовку пов'язують з розвитком емоційно-вольових якостей особистості, морально-ціннісним світоглядом, формуванням професійної мотивації (Іваницький А.Т., Сілкин М.М.).

Становлення професійно-психологічної стійкості обумовлюється низкою умов професійної підготовки пенітенціаристів, під якими розуміються зовнішні та внутрішні умови освітнього середовища ВНЗ, що впливають на її

існування. Компоненти освітнього середовища являють собою раціонально організовану, взаємопов'язану та взаємоузгоджену за цілями, завданнями, місцем та часом, змістом, формами та методами систему.

Серед умов виокремлюють передумови (реальні процеси, що виступають в якості умов, що сприяють виникненню) та фактори (необхідні процеси, що безпосередньо діють у ході підготовки) становлення професійно-психологічної стійкості майбутніх працівників пенітенціарних закладів.

Важливою передумовою, що забезпечує становлення психологічної стійкості майбутніх пенітенціаристів є професійно-психологічний відбір як ефективна технологія, що запобігає залученню до психологічної підготовки осіб з незадовільним особистісним потенціалом для становлення професійно-психологічної стійкості. Її метою є виявлення ступеню професійної придатності оптанта, відповідності його здібностей та можливостей до специфіки виконання професійної діяльності пенітенціариста. Успішність становлення професійно-психологічної стійкості на пряму залежить від ступеню адекватності та реалістичності самооцінки власної професійної придатності, об'єктивності уявлень про власні здібності та можливості.

Фактором, що забезпечує становлення психологічної стійкості майбутніх пенітенціаристів в умовах ВНЗ є психологічна підготовка як система цілеспрямованих впливів, що сприяють розвитку змістових компонентів професійно-психологічної стійкості. Організація психологічної підготовки до професійної діяльності пенітенціаристів спрямована на забезпечення відповідності індивідуально-особистісних характеристик курсантів та вимог професійної діяльності. Психологічна підготовка здійснюється головним чином через

засвоєння різноманітних дисциплін психолого-педагогічного та правознавчого характеру, фізичної підготовки та дисциплінарно-виховуючих заходів, що проходять через весь курс навчання у ВНЗ майбутніх пенітенціаристів. Психологічна підготовка спрямована на формування позитивного ставлення до професійної діяльності (мотиваційний компонент), становлення стійкості до нервово-психічних навантажень (емоційний компонент), становлення високого рівня саморегуляції, що дозволяють підвищити стресостійкість та працездатність (вольовий компонент), становлення здатності до об'єктивної оцінки ситуації та прийняття адекватних професійних рішень (когнітивний компонент), оволодіння методами та засобами виконання професійної діяльності та набуття досвіду їх практичної реалізації в ході практик та стажувань в органах та установах виконання покарань, зокрема оволодіння засобами управління ситуаціями спілкування, що підвищує узгодженість міжособистісної взаємодії (операційний компонент).

Окрім психологічного відбору та психологічної підготовки етапом становлення професійно-психологічної стійкості майбутніх пенітенціаристів у ВНЗ є психологічний супровід професійної діяльності. Засадами системи професійно-психологічного супроводу учбово-виховного процесу є професійно-рефлексивний практикум, компонентами якого є соціально-психологічні тренінги, рольові та ситуаційні ігри та ін.